

Verhalen bij het haardvuur

Tegenwoordig staan er elke dag verhalen in de krant over moord, diefstal, gijzelingen en vliegtuigkapingen. Men is daar al lang aan gewend. Heel anders was het in mijn kinderjaren, als 's avonds bij het vuur de verhalen over misdaden van jaren terug werden verteld. Wij kinderen kregen niet alles te horen, want Grootmoeder en Moeder zeiden dan: "Zie dreumt er vannacht nog van". Er zijn mij toch wel enkele dingen bij gebelevend. Zo vertelde men vaak een verhaal, dat waar gebeurd was en dat ons deed griezelen, van de Strotte en Schepop, die vroeger woonden op Middelerveld (bij Wesepe). Zij zouden op een zondagmorgen onder Heino, terwijl de boer en de vrouw naar de kerk waren, de meid en de knecht vermoord hebben en geld hebben meegenomen. Eén van de twee, ik meen de Strotte, was een Duitser van geboorte en is later terechtgesteld. Schepop is wegens gebrek aan bewijs vrijgesproken. Hij was nog jaren de schrik van de wijde omgeving. De naam van het huis Schepop bestaat nog steeds. Grootvader vertelde wel eens dat ze in zijn jonge jaren nog wacht liepen. Om beurten gingen twee mannen 's nachts de buurt rond en dan schreven ze het uur op de achterdeur dat ze daar geweest waren. Als er onraad was, moesten ze de bewoners in de buurt wekken. Dit gebruik stamde nog uit de tijd van de oorlog met Spanje toen er roversbenden op strooptocht gingen.

Grootvader kende ook nog een legende over de Kettelerkolk, die hij weer van zijn voorouders gehoord had. Deze Kettelerkolk ligt dicht bij de Bannink bij Colmschate, vlak aan de straatweg. Zo moet daar heel vroeger een booswicht geweest zijn, die veroordeeld was om voor eeuwig in die Kettelerkolk te blijven. Alleen als hij die kolk met een vingerhoed kon leegschoppen zou hij vrij zijn. Grootvader vertelde dat hij er eens met een wagen bespannen met twee paarden naar toe was geredenn. Hoe dichter ze bij de kolk waren gekomen, hoe zwaarder de paarden moesten trekken, zodat ze nat bezweet bij de kolk waren aangekomen. "Ja, zo vaak ik langs die Kettelerkolk kom moet ik altijd denken aan die legende".

In vroegere eeuwen werden de sagen en legenden voor waar gebeurd doorverteld aan het nageslacht. Dat er dingen gebeurden en gezien werden is iets, waarvan wij uit eerbied voor het voorgeslacht niet zo maar mogen zeggen: "Daar geloof ik niets van". Gelukkig gebeurde dit alles voordat het Christelijke geloof hier in deze streken haar invloed deed gelden. Ondertussen vergat Grootvader niet om het vuur aan te stoken, of hij zei: "Vroaleu wiej nog een kulleken in de stoave hemn?", Dan pakte hij de tange en dan haalde hij het koeltje uit het vuur. Wij moesten dan voor hem weer een nieuw kleufhultje ophalen. Dan vertelde hij over de zigeuners op Colmschate, die een vuur hadden gemaakt vlak bij een schuur en toen de bewoners verschrikt kwamen toesnellen, doodkalm zeiden: "Ons vuur brandt niet". Grootvader zei vaak: "Hielsman brengt mie un keultje", dan moesten wij hem hout brengen voor het vuur. Grootmoeder vertelde over de spinnejachten op Colmschate, waar de jongelui dan bijeen kwamen en hoe ze als jong meisje daaraan had deelgenomen als ze naar familie in Colmschate ging om te spinnen. Vroeger hadden de boerenmeiden in de eerste of tweede week van Januari de zogenaamde spinnewekke, dan gingen ze een week naar hun oudershuis om voor zichzelf wat te spinnen, waarmee ze wat extra verdienden. En ook om eens gezellig een dag naar familie te gaan, waar dan ook vooral 's avonds, andere jongelui kwamen. Vandaar die naam spinnejachten op de deel, waar Goeiendags Gert Jan van zei: "Vrijen, kussen, pakken en leefhebben". Ook zeiden ze vroeger dat iemand die met de helm was geboren, meer zag en meer kon as recht tow (als ieder ander). Hoe die 's nachts wakker werd om de hekken lus te doen vuur un liekwage. Altijd volgde er de dood op van iemand uit de buurt. Men had het over de vrijmetselders (vrijmetselarij). Daar waren ook wel bekenden bij geweest, maar dat die nooit iets hierover aan anderen vertelden, zelfs niet aan hun eigen vrouw. Er werd gezegd dat ze één keer in het jaar lootten en wie het trof, moest dat jaar sterven.

Ze vertelden als er een hond huilde, of als er een oele schreeuwde, dan kwam er een dode in de buurt of een gestorvene werd weer gezien. Ook vertelde Grootvader iets, wat zeker stamde uit de tijd van het heidendom en dat in de geslachten bleef voortleven, maar dat ons toen nog met vrees vervulde. Hij had het over de vuurgeest, die in het vuur zat, als je die aan keek, moest je sterven. Hij vertelde ook vaak het verhaal van Harm en Greete en dan die verhalen over spoken, hoe onze overgrootvader (Marsman) 's morgens in de vroege in het donker door de Hagelstege bij Schaarsbos reed met twee paarden. Hoe dat het ene paard behekst werd, zodat hij schoemen (schuimde) van zweet en dat het in Schaarsbos en in Wilms buske spookte. Van de witte wieven, waar ze ook van vertelden, is mij niet wat bijgebleven. Zo vertelde Vader dat zijn Vader en zijn Oom bij winteravond laat naar huis liepen, toen ze van Holterbroek kwamen. Grootvader zei in eens: "Zeg ik heur een spoor". Enige jaren later werd bij Holten de spoorlijn aangelegd. Veel mensen geloven niet in dergelijke voorgezichten, maar ik heb zelf iets ondervonden, dat hoe vreemd het ook moge lijken, toch beslist waar is. Het was voor de oorlog en als ik dan 's avonds in bed lag, had ik soms zo'n vreemd gedruis in de oren en als je dan goed luisterde, was er niets. Dit herhaalde zich telkens. Toen de oorlog kwam en wij 's avonds in bed lagen, moesten we er weer uit als de bommenwerpers overkwamen. De bommenwerpers maakten precies hetzelfde geluid als wat mij eerder in de oren had geklonken. Na de oorlog heb ik het nooit weer gehoord.

Maar ook bleken spoken niet altijd spoken te zijn, zo als Vader vertelde. Vroeger op de Stroek, toen ze daar 's avonds laat thuis kwamen zei iemand: "Kiek toch is, de zandwal geet in de heugte". Wat bleek het geval, een pink die uit de weide was gebroken, was op de zandwal gaan liggen en bij hun nadering op gaan staan. Vader vertelde ook vaak een waar verhaal over iets wat, al jaren geleden, bij een boer was gebeurd. De boer woonde dicht bij de Viersprong tussen Markelo en Diepenheim. In vroegere tijden had iedere boer die nog al wat goede cultuurgrond bezat, een flinke koppel schapen. Daarbij hadden ze dan ook een scheper, die daags met de schapen naar de heide trok. Dit was vaak een oude man of ook wel eens een jongen die zich bij de boer had verhuurd zoals ook in dit geval. Nu was het zo dat die jongen 's avonds altijd laat met de schapen was thuis gekomen. Als de boer er wat van zei, dan was het: "De scheupkes vret 's avonds nog zo nerig, en dan is 't er zo mooi stille buten". Maar de grote knecht had een keer gezegd: "Dat zal ik um wel is ofleren". En nu wil het geval dat ze op een keer bij die boer een bolle (stier) hadden geslacht. De knecht neemt in het donker het stierenvel mee en gaat op de hekkenpost zitten waar het schepeken langs moest komen. Hij hangt dat vel om met de horens boven op het hoofd en het duurt niet lang, of daar komt de scheper niets vermoedend aan fluiten. Plotseling staat hij van stil van schrik, als hij dat vreemde monster ziet. Even twijfelt hij, maar dan slaat hij met de kloetschuppe (een schopje dat de scheper altijd bij zich droeg om een kloete zand naar een afgedwaald schaap te gooien) en houwt (slaat) met geweld op dat monster dat op de grond valt. Als hij even later doodsbleek en vol angst bij de boer komt hebben ze daar nog schik om het geval. Als Dieks, zo heet de knecht, na een poos nog niet is teruggekeerd, gaan ze toch met de luchte (stallantaarn) eens op onderzoek en vinden Dieks bij de hekkenpost liggen. De boer, nog het ergste niet vermoedend, had nog gezegd: "Dieks sloap ie?", om dan tot de ontstellende ontdekking te komen dat Dieks dood was. En onze volk (bij ons thuis) zeiden altijd dat je hieraan weer kon zien hoe gevaarlijk het was om iemand in het donker bang te maken, wat sommigen blijkbaar zo graag deden. Vanzelfsprekend was dit ook nog een rechtszaak geworden, maar de scheper was vrijgesproken, omdat hij niet kon vermoeden met een menselijk wezen te doen te hebben.

Grootvader vertelde ook vaak hoe hij en zijn broer Berend Jan vroeger bij winterdag en lichte maan gingen ulken (bunzings) vangen. Daar hadden ze een ulkenhond voor gehad. Als ze dan met zo'n dikke deurnstok (haagdoorn) op de grond hadden gestampt, dan was de hond niet meer te houden geweest. Soms hadden ze wel een uur ver gelopen, maar ze hadden ook wel eens pech gehad als de ulk dan onder een riezemietje (rijzemijt) was gekropen. Op een keer was een ulk in een kopwilg gekropen, maar die hadden ze er wel weer uitgepord.

In die tijd was Hendriksoom van Schoonheeten knecht bij Grootvader geweest. Grootmoeder had o een meid gehad, Eute geheten. Hendriksoom had niet best met die meid op kunnen schieten. Op een keer had Eute op de kukken (keuken) bij ongeluk de hond op de staart getrapt. De hond had de meid de kousen kapot gebeten. Hendriksoom had schik: "ie mut maan (morgen) we met de kruwage (kruiwagen) noa de stad hen stopgoaren halen", en het deerntje hellig (kwaad).

Heel vroeger woonde op wat nu Holterbroek is, Meilink. Door introuwen werd het later Holterbroek en nu is het Haverslag. Deze Meilink was vroeger op een morgen verongelukt, toen hij met peerd en wage wat weg wilde brengen naar Reusken, waar die dag groove (begravenis) was. Omdat het peerd ging lopen (op hol), is hij ter hoogte van onze Kamhegge van de wagen geslagen en dodelijk gewond geraakt. Rechtevoort (tegenwoordig) zijn de straffen voor stelen niet zo zwaar, maar zoals ze ons vertelden waren die toen lang niet mis. Zo had er vroeger bij Holterbroek een knecht gediend van Hekkert. De Hekkerts woonden in de Helhuizen en waren nog familie van Holterbroek. Deze jongen van Hekkert was met Mei bij Holterbroek vertrokken. Een tijdje later was er bij Holterbroek 's nachts ingebroken. Uit de jongskamer (knechtenkamer) vuur op de delle(deel) was un allozie (horloge) gestolen van één van de knechts, die dit an un spieker (spijker) bij de beddestee (bedstee) had hangen. 's Morgens had er een stalduure (stal deur) open gestaan. Bij Holterbroek hadden ze van de diefstal geen aangifte gedaan, maar het moet de marsesee (marechaussee) toch ter ore zijn gekomen, want die kwamen uit Raalte de zaak onderzoeken. Met als gevolg dat de vroegere knecht Hekkert door de marechaussee werd opgehaald. Vroeger werden booswichten geboeid aan de paardestaart gebonden en zo gedwongen mee te lopen. Deze Hekkert werd, zoals men vertelde, veroordeeld tot vijftien jaar gevangenisstraf. De ouders van genoemde Hekkert hadden zich dit, begrijpelijk, erg aangetrokken. Ze hebben hun plaatsje in de Helhuizen verkocht en zijn naar Amerika geëmigreerd. Bij de Hommelte (Krikkink) hebben ze nog jaren een schoapeschot (schaapskooi) gehad, die nog Hekkert afkomstig was. Bij Punderman hebben ze er een kamp bouwland die ze nog altijd Hekkerts kamp noemen. Hoe het de jonge Hekkert verder is gegaan hebben ze nooit gehoord, wel dat de oude Hekkert later nog eens weer in Holland is geweest. Toen was hij samen met zijn oude buurman Punderman, ook bij Holterbroek geweest. Dienameuie die hem niet herkend had, was op de gedachte van Hekkert gekomen omdat Punderman er bij was. Toen had Hekkert gezegd: "Als je niet met mijn kalf had geploegd, ge zoudt het raadsel niet geraden hebben". (Richteren 14 vers 18). Hiermee bedoelde hij dat door de aanwezigheid van Punderman Dienameuie op die gedachte was gekomen. Maar het was lang niet iedere avond verhaaltjes vertellen. Soms was het: "Heur is, de hond blekt, wie zol doar wëen". Dan kwam er er proatvolk, zoals de keerls (mannen) die veel bij avond naar elkaar gingen. Als de vroaleu (vrouwen) meeingingen dan was het winteroavenveziete, maar dat gebeurde niet zo vaak. Wij kinderen luisteren dan graag naar de gepraat, tot we naar bed moesten. Meestal ging het eerst over het werk, of men nog rogge mös zeijen, of hoelang men nog knollen had, of men al beeste melk had (koeien al gekalfd hadden). Steevast moesten ze ook mee naar de delle um de beeste en varken te zeen en te veulen of de meste kow (koe voor de slacht) good e greuid was. Ook waren het wel vaak ernstige gesprekken die vaak een Godsdienstig karakter hadden, of dat de jonkheid zo vulle lusser was als vrogger, en ook dat er vroeger vaak zo'n armoe en koude werd geleden. Grootvader vertelde ook over Steilen Harm, een schooier die vroeger, vergezeld van zijn hondje, langs de deur liep. Toen het hondje te oud werd, wilde Harm zich hiervan ontdoen. Hij verzocht de Schotse, die was slachter, of die het hondje wilde af maken. Dat wilde die wel. Hij deed het met de knopbiele, dit was een bijl met een knop aan het dikke eind waar de slachters vroeger het slachtvee eerst mee verdoofden. Toen dan de Schotse het hondengraf gedolven had en de hond er in gelegd, was Harm er bij gekomen. Hij had de pet afgenomen en op plechtige wijze gesproken: "Hier leit de knecht, God weet waar de baas".

En zo kon ook een afscheid van een hondje het hart van een schooier diep raken. Hij had misschien nooit van een mens die aanhankelijkheid ondervonden, als van zijn enige vriend. Wij leven zo vaak voorbij de nood en de hulpeloosheid van de ander.

Ook lazen wij vaak in de schoolboekjes, we gaven elkaar raadsels op of we gingen dreestikken (drie op een rij).

Grootmoeder sprak vaak over de ernst van het leven, en oer te waren vuur greutsigheid of te leven boaven oer stand. Vaak was haar gezegde: "ie mut ut hus bie'j de schure loaten". Zij vertelde vaak van vroeger bij Boerendans (Dijkerhoek. Hoe daar het huis zo royaal vertimmerd (verbouwd) was en hoe zo kort daarop de vrouw was uitgedragen. Dit had ze altijd onthouden. Het had diepe indruk op haar had gemaakt.

Er werden er nog weleens hazelnoten voor de dag gehaald of Grootvader haalde een paar appels uit de motholle (verstopt onder het hooi).

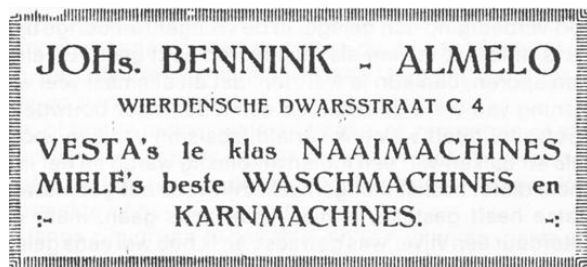
Vader zei vaak een versje voor ons op:

*Het is zeven uur mijn bedje wacht,
ik wens allen vriendelijk goeden
nacht.*

*Nacht Vader, Moeder nog een
kus.*

*Tot morgen, lieve broer en zus.
Wat lig ik zacht, wat lig ik
warm.*

*Zo menig kindje, ziek en arm,
ligt niet als ik, och Heer dat
schaap,
geef Gij het ook warmte en slaap.
Hé wat een heldere maneschijn,
de maan zal ook wel slaperig zijn,
want vast de avond al of hier
staat zij voor de venster hier.
vandaan*

Hier kwam de naaimachine

Vader en Grootvader hielden zich ook wel bezig met worstepinnen maken, eerpel schellen of bonen duppen. Grootmoeder en Moeder waren altijd in de weer met hoazen (kousen) stoppen of met breien of een bokse (broek) uutstukken, want een nieuwe zat er niet altijd aan. Alles ging met naald en vingerhoed. Een naaimachine hebben we pas in October 1922 gekregen en dat was een hele uitkomst. Hij kostte 73 gulden met drie jaar garantie. De vrouwen was dit wel te gunnen, want een vrouwenhand en een paardetand staan nooit stil.

Zo zaten wij winteravond aan avond gezellig en werkzaam bijeen en weefden goede geesten een onzichtbare band, die ons allen zo innig verenigde. Tegen acht uur moesten men weer op de been om de koeien voor de laatste maal die dag te melken.